

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ФОНДОВОГО РИНКУ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ КАПІТАЛУ

*П'янов С.В., здобувач вищої освіти,
serg3798@gmail.com*

*Науковий керівник: Коробцова Д.В., к.ю.н., доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Підприємства малого та середнього бізнесу в Україні мають у своєму розпорядженні набагато менше можливостей для запозичення коштів для нормального функціонування та розвитку, порівняно з підприємствами великого бізнесу. Особливо це стало помітно під час воєнного часу. Класичні методи запозичення коштів, і насамперед банківське кредитування, для більшості підприємств малого та середнього бізнесу стали недоступними. Це пов'язано, як із високими відсотками за кредитами, так і з необхідністю передачі у заставу банку ліквідного майна. Крім цього при отриманні кредиту у банку, виникає велика кількість додаткових витрат, які в загальній сумі можуть перевищувати власне витрати на сплату відсотків за банківський кредит: комісія банку, витрати на оцінювача, страхові витрати, витрати на нотаріуса тощо.

Слід зазначити, що нині через зниження загальної ділової активності в Україні є певна кількість юридичних та фізичних осіб, які мають у своєму розпорядженні вільні фінансові ресурси та готові за винагороду на певний час надавати ці ресурси підприємствам малого та середнього бізнесу. Тому виникає необхідність у розробці швидкого, недорогого та законного механізму запозичення коштів підприємствами малого та середнього бізнесу, який би при цьому максимально страхував ризики всіх учасників цієї угоди. Світова практика показує, що одним із найефективніших способів залучення капіталу є використання для цього інструментів фондового ринку.

Відповідно до Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” перелік цінних паперів показує, що для цілей залучення капіталу підприємства малого та середнього бізнесу в Україні, по суті, можуть використовувати лише три види цінних паперів. Це – акції, корпоративні облигації та векселі¹.

Розглянемо детальніше дані види цінних паперів. Акція – це іменний цінний папір, що посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи

право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права. Як випливає з цього визначення, акції як інструмент фондового ринку можуть використовуватися для залучення капіталу тільки акціонерними товариствами. Ця обставина значно знижує можливість використання цього інструменту підприємствами малого та середнього бізнесу, оскільки ці підприємства досить рідко бувають акціонерними товариствами. Більше того, останніми роками простежується чітка тенденція щодо зменшення кількості акціонерних товариств в Україні. Дедалі більше акціонерних товариств перереєструються на товариства з обмеженою відповідальністю чи інші види товариств. Це пов'язано в першу чергу зі зростаючими витратами на утримання акціонерних товариств в Україні. До недоліків використання емісії акцій для залучення капіталу можна віднести досить тривалий підготовчий період, пов'язаний із реєстрацією емісії акцій у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку. При цьому виникають витрати на оплату послуг центрального депозитарію, депозитарних установ, витрати на проведення зборів акціонерів, витрати на сплату мит і так далі. Також слід зазначити, що далеко не усі власники підприємств готові до появи нових акціонерів у своїх підприємствах. Плюс тут, на нашу думку, лише один — оскільки акції є пайовим видом цінних паперів, то за залучення капіталу за допомогою акцій не потрібно платити відсотки. Хоча, за наявності прибутку у підприємства треба буде сплачувати дивіденди. Як висновок, можна зазначити, що у сучасних реаліях України акції не є зручним та не дорогим інструментом залучення капіталу підприємствами малого та середнього бізнесу.

Облігація – це цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує обов'язок емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію. Корпоративні облігації – це іменні облігації, емітентом яких є юридична особа, що здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку. Як випливає з цього визначення емітентом облігацій в Україні можуть бути не лише акціонерні товариства, а й

інші товариства, наприклад, товариства з обмеженою відповідальністю. Ця обставина розширює коло суб'єктів господарювання, які можуть скористатися даним інструментом фондового ринку для залучення капіталу. Але це, мабуть, є єдиним позитивним моментом використання корпоративних облігацій для залучення капіталу підприємствами малого та середнього бізнесу. До недоліків використання емісії облігацій для залучення капіталу, так само як і у разі емісії акцій, можна віднести досить тривалий підготовчий період, пов'язаний з реєстраційними процедурами емісії облігацій у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

При цьому виникають суттєві витрати на оплату послуг центрального депозитарію, депозитарних установ, комісійні витрати інвестиційних фірм, витрати на сплату мит і так далі. Тому корпоративні облігації, як і акції, в більшості випадків не можуть бути оптимальним варіантом залучення капіталу підприємствами малого та середнього бізнесу.

У законі України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" дуже мало сказано про векселі. Так у статті 28 цього закону міститься лише три речення щодо векселів. Одне з яких дає визначення даного цінного паперу. Вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю) [1]. Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у паперовій формі. Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються Законом України "Про обіг векселів в Україні" [2].

Проаналізувавши Закон України "Про обіг векселів в Україні" можемо зробити висновок про можливість використання векселів для залучення капіталу малим та середнім бізнесом в Україні. Виходячи із даного закону бачимо, що на використання векселів в Україні накладається певна кількість обмежень. На наш погляд, більшість із цих обмежень є несуттєвими. І за великим рахунком не можуть кардинально завадити підприємствам малого та середнього бізнесу використовувати векселі для залучення капіталу. При цьому є переваги цього виду цінних паперів. Насамперед вексель – це документарний та не емісійний цінний папір. А це означає, що для

того, щоб виписати вексель, підприємствам не потрібно нести ніяких додаткових витрат. По суті, всі витрати — це лише купівля бланка векселя в банку. Це величезний плюс для підприємств малого та середнього бізнесу. Також важливим моментом є швидкість. В даному випадку, за наявності бланка векселя в касі підприємства, час на виписку векселя становить не більше десяти хвилин. Важливим моментом при використанні векселів в Україні є можливість фізичних осіб здійснювати операції з векселями (щоправда, розрахунки можуть здійснюватися лише у безготівковому вигляді, але це не є суттєвим обмеженням).

Суттєвішою проблемою, на перший погляд, можуть бути обмеження, викладені у статті 4 Закону України “Про обіг векселів в Україні”. Тут йдеться про те, що підприємство не може просто виписати та передати (або продати) вексель, не маючи при цьому заборгованості перед будь-ким за поставлені товари, виконані роботи або надані послуги [2]. Але ці обмеження, на наш погляд, можна обійти умовно розділивши процес використання векселів для залучення позикового капіталу на дві частини: видача векселя підприємством у рахунок існуючої заборгованості та власне продаж векселя з метою отримання позикового капіталу. Для того, щоб здійснити продаж власного векселя, підприємству необхідно його викупити і, не погашаючи, повторно продати кредиторю з дисконтом.

На наш погляд, даний метод запозичення коштів є швидким, зручним та недорогим для підприємств малого та середнього бізнесу. Важливим моментом є і підвищена захищеність кредитора, тобто власника векселя.

У разі, якщо векселедавець відмовляється платити за своїм векселем, то векселеутримач може вдатися до послуг нотаріуса для здійснення протесту за векселем та за виконавчим написом нотаріуса одразу звернутися до державної виконавчої служби для стягнення боргу, уникаючи при цьому звернення до суду.

Література.

1. Закон України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

2. Закон України “Про обіг векселів в Україні” від 05.04.2001 р. № 2374-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text>